

ਭੰਡਾਰੀ, ਸੀ.ਜੇ. ਅਤੇ ਟੇਕ ਚੰਦ, ਜੇ.ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ

ਐਸ. ਅਨੂਪ ਸਿੰਘ, ਮੁਦਾਲਾ-ਅਪੀਲਕਰਤਾ।

ਬਨਾਮ

ਸਰਦਾਰਨੀ ਹਰਬੰਸ ਕੌਰ, ਮੁਦਈ-ਉੱਤਰਦਾਤਾ।

1954 ਦੀ ਨਿਯਮਤ ਪਹਿਲੀ ਅਪੀਲ ਨੰ 25(ਪੀ)

ਸਿਵਲ ਪ੍ਰੋਸੀਜ਼ਰ ਕੋਡ (V of 1908) - ਧਾਰਾ 2(2) ਅਤੇ 9 - ਸਾਬਕਾ ਪਟਿਆਲਾ ਰਾਜ ਦੇ ਇਜਲਾਸ-ਏ-ਖਾਸ ਦੇ ਹੁਕਮ - ਕੀ ਡਿਕਰੀ ਦੀ ਰਕਮ - ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤਾਂ, ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੈਧਤਾ 'ਤੇ ਸਵਾਲ ਉਠਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹਨ - ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਕਾਨੂੰਨ - ਪੂਰਵ-ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ - ਸਾਬਕਾ ਪਟਿਆਲਾ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਸ਼ਾਸਕ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ - ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਰਾਜੇ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ - ਇਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਨਿਯਮ - ਕੀ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ - ਸ਼ਾਸਕ ਦਾ ਹੁਕਮ - ਕਿਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਅੰਤਿਮ ਹੈ - ਕੀ ਅਦਾਲਤਾਂ ਕੋਲ ਸ਼ਾਸਕ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ - ਇੰਡੀਅਨ ਐਵੀਡੈਂਸ ਐਕਟ (1872 ਦਾ I) - ਧਾਰਾ 5 ਅਤੇ 65 - ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ - ਸਵੀਕਾਰਤਾ ਬਾਰੇ ਇਤਰਾਜ਼ - ਕਦੋਂ ਉਠਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ - ਕੀ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਅਪੀਲ ਵਿੱਚ ਉਠਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤਾਂ ਕੋਲ ਸਾਬਕਾ ਪਟਿਆਲਾ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਇਜਲਾਸ-ਖਾਸ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦੀ ਵੈਧਤਾ 'ਤੇ ਸਵਾਲ ਉਠਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੀ ਜਿਸ ਕੋਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਡਿਕਰੀ / ਫ਼ਰਮਾਨ ਦੀ ਤਾਕਤ ਵੀ ਸੀ।

ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇਜਲਾਸ-ਏ-ਖਾਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਤਾਂ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਸ਼ਾਸਕ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਹੱਦ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸ਼ਾਹੀ ਅਧਿਕਾਰ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਕਰਨਾ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੈ। ਤਾਜ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਗੁਣਾਂ, ਕਾਰਜਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਤਾਜ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਗੁਣਾਂ, ਕਾਰਜਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕੁਝ ਕਾਨੂੰਨੀ ਨਿਯਮ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਇੱਕ ਸ਼ਾਸਕ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਅਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਣਗੇ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਅੰਦਰੂਨੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਸੀ, ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਰਾਜਾ ਸਰਵ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, "ਉਹ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਰੱਬ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ, ਕਾਨੂੰਨ ਰਾਜਾ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।" (Rex non debet esse sub homine, sed sub Deo et sub lege, quia lex facit regem) ਇੰਗਲੈਂਡ ਦਾ ਰਾਜਾ ਉਪ ਦੇਵ (ਰੱਬ ਦੇ ਅਧੀਨ) ਅਤੇ ਉਪ-ਲੇਗ (ਕਾਨੂੰਨ ਅਧੀਨ) ਦੇਵੇਂ ਹਨ, ਪਰ ਇੱਕ ਭਾਰਤ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪੂਰਨ ਸ਼ਾਸਕ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿੱਚ, ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ (ਉਪ-ਲੇਜ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਰਾਜਾ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਲਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ((Non potest Rex Gratiam facere cum Injuria et Damno aliorum)। ਪਰ ਇਹ ਨਿਯਮ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ। ਭਾਰਤੀ ਸਰਵ ਸ਼ਕਤੀ (ਇੰਡੀਅਨ ਪੋਟੈਂਟੇਟ) ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ (Rex legi subjectus est)। ਉਸ ਬਾਰੇ, ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਵਧੇਰੇ ਸਹੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਿ ਉਹ ਜੀਵਤ ਕਾਨੂੰਨ (Rex est lex vivens) ਸੀ। ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ 'ਰਾਜਾ ਆਪਣੀ ਨਿਯਮਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗਠਿਤ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਆਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ

ਰੈ' (Rex nil potest jubere nisi per curiam legitime constituam), ਤਾਨਾਸ਼ਾਹ, ਜਾਂ ਪੂਰਨ ਰਾਜੇ ਦੇ ਉਲਟ, ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਕਿ *ਮੈਗਨਾ ਕਾਰਟਾ* ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ, ਸਦੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੁਆਰਾ, ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ 'ਤੇ ਲਗਾਈ ਗਈ ਅਜਿਹੀ ਰੋਕ ਨੂੰ, ਪੂਰਵ-ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜ ਦੇ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅਧੀਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਹੁਣ ਇਕੱਲੇ ਰਾਜੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ *ਕਿੰਗ-ਇਨ-ਕੌਂਸਲ* ਵਿੱਚ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਜਾ ਹੁਣ ਪੂਰਨ-ਰਾਜ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅੰਸ਼ਿਕ-ਰਾਜ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ, ਪਟਿਆਲੇ ਦਾ ਸ਼ਾਹੀ ਖ਼ਾਨਦਾਨ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ, ਛੇਤੀ ਹੀ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇੱਕ ਜਾਗੀਰ ਰਾਜ ਬਣ ਗਿਆ। ਇਸਨੇ ਸਾਰੇ ਬਾਹਰੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀ, ਪਰ ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਅੰਦਰੂਨੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦਾ ਸਬੰਧ ਸੀ, ਨਿਰੰਕੁਸ਼ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ, ਪਰ ਸੀਮਤ ਅੰਦਰੂਨੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ, ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਰਾਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅੰਗ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਅਧਿਕਾਰਾਂ, ਜਾਂ ਤਾਂ ਵਿਧਾਨਕ, ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਜਾਂ ਨਿਆਂਇਕ ਨੂੰ ਸਾਂਝਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅੰਤਮਤਾ ਸ਼ਾਸਕ ਦੇ ਸੋਚੇ-ਸਮਝੇ ਅਤੇ ਸੁਚੇਤ ਹੁਕਮਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਪਰ ਜੇਕਰ ਸਾਬਤ ਹੋਈ ਨਿਗਰਾਨੀ, ਜਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਗਲਤੀ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਇਹ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਇਹ ਕਦੇ ਵੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕਿ ਬਾਗ ਨੂੰ ਵੀ ਅਧੀਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸੰਪਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਹਾਕਮ ਦੇ ਅਸਲ ਇਰਾਦੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੋਵੇਗਾ। ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਸਰਬ-ਸ਼ਕਤੀਮਾਨਤਾ ਦਾ ਗੁਣ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਵਿੱਚ ਸਰਵੱਗਿਆ ਦਾ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਸਰਬ-ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸਭ-ਗਿਆਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਅਤੇ ਇਸਲਈ, ਅਚੂਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਰਾਜੇ ਦਾ ਮਨ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੇ ਇਸਨੂੰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ (Eadem mens praesumitur regis quae est juris, et quae esse debet praeserim in dubiis)।

ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਬੂਤ ਦੀ ਸਵੀਕਾਰਤਾ 'ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਸਹੀ ਸਮਾਂ ਉਦੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਡੀ.ਡਬਲਯੂ. 21 ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅਸਲ ਰਿਕਾਰਡ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਧਿਰ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਆਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕੇਸ ਅਪੀਲ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਜੇਕਰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਰਸਮੀ ਸਬੂਤ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਇਹ ਆਗਾਮੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਧਿਰ ਨੇ ਸਬੂਤ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਇਤਰਾਜ਼ ਨੂੰ, ਅਸਲ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ, ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਅਪੀਲੀ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਲਏ ਜਾਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਸਬੂਤ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾ ਮੰਨਣਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦੀ ਸਾਰਥਕਤਾ 'ਤੇ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਉਠਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਇਸਦੀ ਸਵੀਕਾਰਤਾ 'ਤੇ, ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਇਤਰਾਜ਼ ਉਦੋਂ ਉਠਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿਰੀ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਗਾਗਾ ਬਨਾਮ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ((1) A.I.R. 1953 Pepsu 1.), *ਸ਼ਾਮ ਲਾਲ, ਆਦਿ ਬਨਾਮ ਮਹੰਤ ਨਰਾਇਣ ਮੁਨੀ, ਆਦਿ* ((2) Judicial Committee Reports Patiala 253 at page 264.), *ਅਮੀਰ-ਉਨ-ਨਿਸਾ ਬੇਗਮ ਬਨਾਮ ਮਹਿਬੂਬ ਬੇਗਮ* ((3) A.I.R. 1955 S.C. 352.), *ਐਂਡਰਮੈਂਟਸ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਸਰਕਾਰ ਹੈਦਰਾਬਾਦ, ਆਦਿ ਬਨਾਮ ਅਕਰਮ ਅਲੀ* ((4) A.I.R. 1956 S.C. 60.), *ਗੋਪਾਲ ਦਾਸ ਬਨਾਮ ਸ੍ਰੀ ਠਾਕੁਰਜੀ*

((5) A.I.R. 1943 P.C. 83.), ਸਹਿਜ਼ਾਦੀ ਬੇਗਮ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜ ਸਕੱਤਰ ((6) I.L.R. 34 Cal. 1059 (P.C.)), ਅਤੇ ਜਹਾਂਗੀਰ ਬਨਾਮ ਸਿਓਰਾਜ ਸਿੰਘ ((7) A.I.R. 1915 All 334), ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ।

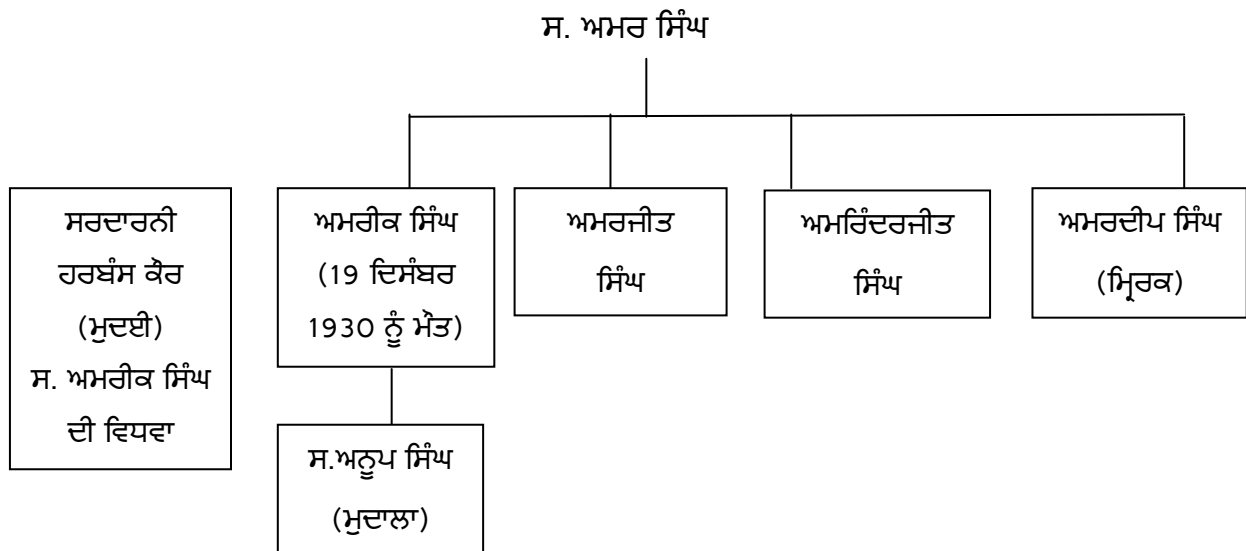
ਸ੍ਰੀ ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ, ਪਟਿਆਲਾ, ਮਿਤੀ 17 ਅਪ੍ਰੈਲ, 1954 ਦੀ ਡਿਕਰੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਅਪੀਲ, ਮੁਦਈ-ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਡੀ ਸੀ ਗੁਪਤਾ ਅਤੇ ਐਮ ਐਸ ਸੇਠੀ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਲਈ।

ਐਚ.ਐਲ. ਸਿਬਲ ਅਤੇ ਐਲ.ਡੀ. ਕੋਸ਼ਲ, ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਲਈ।

ਫੈਸਲਾ

ਟੇਕ ਚੰਦ, ਜੇ.-ਇਹ ਅਪੀਲ ਮੁਦਾਲਾ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ 17 ਅਪ੍ਰੈਲ, 1954 ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਡਿਕਰੀ ਤੋਂ, ਤਿੰਨ ਸੰਪੱਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਬਜ਼ੇ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਪਾਸ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇੱਕ ਨਿਯਮਤ ਪਹਿਲੀ ਅਪੀਲ ਹੈ। 33 ਵਿੱਖੇ ਅਤੇ 5 ਬਿਸਵੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਲਈ ਮੁਦਈ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸੰਪੱਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਉਸ ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਖਰਚੇ ਚੁੱਕਣ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਮੁਦਾਲਾ ਨੇ ਇਹ ਅਪੀਲ ਇਹ ਦਲੀਲ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਮੁਦਈ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਪਾਸ ਕੀਤੀ ਬਾਗ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਲਈ ਡਿਕਰੀ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਮੁਦਈ ਨੇ ਅੰਤਰ-ਇਤਰਾਜ਼ ਦਾਇਰ ਕਰਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਪਿੰਡ ਖੇੜਾ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਅਮਰਿੰਦਰ ਹਾਲ, ਪਟਿਆਲਾ ਵਜੋਂ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਮਕਾਨ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਮੁਦਈ ਸਰਦਾਰਨੀ ਹਰਬੰਸ ਕੌਰ ਮੁਦਾਲਾ ਸ. ਅਨੂਪ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਤਰੇਈ ਮਾਂ ਹੈ। ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਵੰਸ਼-ਸਾਰਣੀ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ:-

ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਤਿੰਨ ਸੰਪੱਤੀਆਂ ਸਨ: -

- (1) ਪਿੰਡ ਖੇੜਾ ਵਿੱਚ 362 ਵਿੱਖੇ ਅਤੇ 5 ਬਿਸਵੇ ਵਾਹੀਯੋਗ ਜ਼ਮੀਨ:
- (2) ਅਮਰਿੰਦਰ ਹਾਲ, ਪਟਿਆਲਾ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਘਰ; ਅਤੇ
- (3) 33 ਵਿੱਖੇ ਅਤੇ 5 ਬਿਸਵੇ ਦੇ ਬਾਗ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ।

ਆਪਣੀ ਅਰਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਸਰਦਾਰਨੀ ਹਰਬੰਸ ਕੌਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮੇ ਅਧੀਨ ਸੰਪੱਤੀਆਂ ਉਸ ਦੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਪਤੀ ਸ. ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਖਰੀਦੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਉਹ ਪੂਰਾ ਮਾਲਕ ਸੀ। 4 ਪੋਹ, 1969 ਬਿਕਰਮੀ ਨੂੰ ਇਹ ਬਾਗ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਸ. ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਦੌਲਤ ਰਾਮ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਖਰੀਦਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਸੰਬਤ 1972 ਵਿੱਚ ਦੌਲਤ ਰਾਮ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਵੀ ਸ. ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਖਰੀਦ ਲਿਆ ਸੀ। 27 ਚੇਤ, 1985 ਬਿਕਰਮੀ (1928 ਈ.) ਸ: ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਸਰਦਾਰਨੀ ਹਰਬੰਸ ਕੌਰ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਬਾਗ ਦਾ ਜੁਬਾਨੀ ਤੋਹਫਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਇੰਤਕਾਲ ਉਸ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। 9 ਦਸੰਬਰ, 1930 ਨੂੰ, ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਵਸੀਅਤ ਬਣਵਾਈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਘਰ, ਅਮਰਿੰਦਰ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਜੀਵਨਭਰ ਰਹਿਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ 1 ਫੱਗਣ 1991 ਬਿਕਰਮੀ (1934 ਈ.) ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਬੇਟ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਬਾਗ 'ਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਸੀ, ਅਤੇ 1930 ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੀ ਮੌਤ 'ਤੇ ਅਮਰਿੰਦਰ ਹਾਲ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਖੇੜਾ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ। 19 ਪੋਹ, 1989 ਬਿਕਰਮੀ ਨੂੰ (2 ਜਨਵਰੀ, 1933) ਉਸਨੇ ਪਿੰਡ ਖੇੜਾ ਅਤੇ ਅਮਰਿੰਦਰ ਹਾਲ ਵਿਖੇ ਵਾਹੀਯੋਗ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ 10,000 ਰੁਪਏ ਵਿੱਚ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ, ਗਿਰਵੀ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ 24 ਪੋਹ, 1989 ਬਿਕਰਮੀ (7 ਜਨਵਰੀ, 1933) ਨੂੰ ਗਿਰਵੀਨਾਮੇ ਦੀ ਇੱਕ ਰਜਿਸਟਰਡ ਡੀਡ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਨੋਟ ਕਰਨਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਬਾਗ ਨੂੰ ਗਿਰਵੀ ਰੱਖੀ ਸੰਪੱਤੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। 24 ਮਾਰਚ, 1938 ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ, ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਸ਼ਾਸਕ ਨੂੰ 6/7 ਅਪ੍ਰੈਲ, 1938 ਨੂੰ ਗੱਦੀ 'ਤੇ ਬਿਠਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਦੇਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਕਿ 9 ਅਪ੍ਰੈਲ, 1938 ਨੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁਦਾਲਾ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਸੰਪੱਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। 1940 ਈ. ਵਿੱਚ ਸਾਰੀ ਸੰਪੱਤੀ ਕੋਰਟ ਆਫ ਵਾਰਡਜ਼ ਦੇ ਅਧੀਨ ਆ ਗਈ। ਇਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਉਪਰੋਕਤ ਨਾਮ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਸੰਪੱਤੀਆਂ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਇਸ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕਿ ਉਹ ਬਾਗ ਦੀ ਪੂਰਨ ਮਾਲਕ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਜੀਵਨਭਰ ਰਹਿਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸੀ। ਉਹ ਮੁਨਾਫ਼ੇ (mes ne profits) ਲਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਵੀ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਹ ਮੁਕੱਦਮੇ ਅਧੀਨ ਸੰਪੱਤੀਆਂ 'ਤੇ ਗਲਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਾਬਜ਼ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਮੁਦਾਲਾ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇਵਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਇਤਰਾਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ, ਉਸ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਲਾਇਆ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਲ 1941 ਵਿੱਚ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਹੇਠ ਗਠਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਾਂਚ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ 'ਤੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੁਆਰਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਜਾਂਚ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਸੌਂਪਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਵੱਲੋਂ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ 'ਤੇ ਅੰਤਿਮ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਇਹ ਵੀ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਮੁਦਈ ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਸਮੇਂ ਸੀਮਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਹ ਗਲਤ ਕਬਜ਼ੇ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰਨ ਮਾਲਕ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ।

ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ, ਮੁਦਾਲਾ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਸਾਂਝਾ ਹਿੰਦੂ ਪਰਿਵਾਰ ਬਣਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਉਸ ਬਾਗ ਦਾ ਤੋਹਫਾ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਸਨ ਜੇ ਹਿੰਦੂ ਸੰਯੁਕਤ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਸੰਪੱਤੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਉਸਨੇ ਵਸੀਅਤ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ 'ਤੇ ਸਵਾਲ ਉਠਾਏ। ਸੰਯੁਕਤ ਹਿੰਦੂ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਇਕੱਲੇ ਜਿਉਂਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਉਸਨੇ ਪੂਰੀ ਸੰਪੱਤੀ ਦੀ ਪੂਰਨ ਮਾਲਕੀ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਮੁਦਈ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਖੇੜਾ ਅਤੇ ਅਮਰਿੰਦਰ ਹਾਲ ਦੀ ਵਾਹੀਯੋਗ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ 10,000 ਰੁਪਏ ਵਿੱਚ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਗਿਰਵੀ ਰੱਖਣ ਦਾ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬਦਲਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਬਗੀਚੇ ਅਤੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਸੁਧਾਰਾਂ ਲਈ 29,000 ਰੁਪਏ ਦੇ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ।

ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ ਕਿ 1943 ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਸ: ਅਨੂਪ ਸਿੰਘ ਵਿਚਕਾਰ ਹੋਏ ਝਗੜਿਆਂ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਲਈ ਦੂਜੀ ਜਾਂਚ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ।

ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਮੁੱਦੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ: -

1. ਕੀ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਕੋਲ ਇਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ-

(ੳ) 13 ਮਈ, 1941 ਦੇ ਇਜਲਾਸ-ਏ-ਖਾਸ ਹੁਕਮ ਨੰਬਰ 12 ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਜਾਂਚ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਮਿਤੀ 7 ਅਗਸਤ, 1941 ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ, 6 ਸਤੰਬਰ, 1941 ਨੂੰ ਕੈਬਨਿਟ ਦੁਆਰਾ ਸੋਧੀ ਗਈ, ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ 17 ਜੂਨ, 1942 ਨੂੰ ਇਜਲਾਸ-ਏ-ਖਾਸ ਦੁਆਰਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ; ਅਤੇ

(ਅ) ਦੂਸਰੀ ਜਾਂਚ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ, ਇਜਲਾਸ-ਏ-ਖਾਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੰਬਰ 5571/817-ਏਆਰ-99, ਮਿਤੀ 17 ਮਾਰਚ, 1943 ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਮਿਤੀ 23 ਭਾਦੋਂ, 1994 ਬਿਕਰਮੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਇਜਲਾਸ-ਏ-ਖਾਸ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਅਣਜਾਣ ਮਿਤੀ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਫੈਸਲਾ ਮੁਦਾਲਾ ਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਸਕੱਤਰ ਦੁਆਰਾ, ਉਸ ਦੇ ਪੱਤਰ ਨੰਬਰ 1221, ਮਿਤੀ 11 ਜੁਲਾਈ, 1948 ਰਾਹੀਂ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਜੇਕਰ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਅਧੀਨ?

2. ਜੇਕਰ ਮੁੱਦਾ ਨੰਬਰ 1 ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਮੁਦਈ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੀ ਉਹ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 13 ਅਤੇ 31 ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਇਹ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ।

3. ਕੀ ਇਹ ਮੁਕੱਦਮਾ ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ ਦੁਆਰਾ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪਟਿਆਲਾ ਅਤੇ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਸਟੇਟਸ ਯੂਨੀਅਨ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ? ਜੇਕਰ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਕਿਸ ਧਾਰਾ ਅਧੀਨ?

4. ਕੀ ਵਿਵਾਦ ਅਧੀਨ ਸੰਪੱਤੀ, ਮੁਦਾਲਾ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਪਿਤਾ ਦੀ ਸੰਯੁਕਤ ਹਿੰਦੂ ਪਰਿਵਾਰਕ ਸੰਪੱਤੀ ਸੀ; ਮੁਦਾਲਾ ਨੇ ਇਸ ਲਈ, ਇਸ ਨੂੰ ਸਰਵਾਈਵਰਸ਼ਿਪ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ?

5. ਕੀ ਮੁਦਈ ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੈ?

6. ਕੀ ਮੁਦਾਲਾ ਗ਼ਲਤ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਕੇ ਵਿਵਾਦ ਅਧੀਨ ਸੰਪੱਤੀ ਦਾ ਮਾਲਕ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ?

7. ਕੀ ਮੁਦਈ ਨੂੰ 10,000 ਰੁਪਏ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਮੁਦਾਲਾ ਨੂੰ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਵਿਵਾਦ ਅਧੀਨ ਸੰਪੱਤੀ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਲੈਣ ਦਾ ਹੱਕ ਹੈ ਜੇ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਪਟਿਆਲਾ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਅਦਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ?

8. ਕੀ ਮੁਦਾਲਾ ਨੇ ਵਿਵਾਦ ਅਧੀਨ ਸੰਪੱਤੀ 'ਤੇ ਸੁਧਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕੀਤਾ ਹੈ; ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਕਿਸ ਹੱਦ ਤੱਕ? ਕੀ ਉਹ ਇਸ ਦੀ ਭਰਪਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ; ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਕਿੰਨੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ?

9. ਕੀ ਮੁਦਈ ਮੇਸਨੇ ਲਾਭ (mes ne profits) ਲੈਣ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ? ਜੇਕਰ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਕਿੰਨਾ?

ਪਹਿਲੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ, ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅੰਤਮ ਹਨ ਅਤੇ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਬਾਗ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਗ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਦਸਤਾਵੇਜ਼, ਐਗਜ਼ੀਬਿਟ ਡੀ.ਡਬਲਯੂ. 21/ਬੀ- ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਸਕੱਤਰ ਦਾ ਇੱਕ ਪੱਤਰ- ਇੱਕ ਕਲੈਰੀਕਲ ਗਲਤੀ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੁਦਈ ਬਾਗ ਦਾ ਪੂਰਨ ਮਾਲਕ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੁਦਈ ਉਹਨਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਮੁਕੱਦਮਾ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੋ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅੰਤਮ ਹੁਕਮ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਸਨ ਪਰ ਬਾਗ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਸਮਰੱਥ ਸੀ। ਤੀਸਰਾ ਮੁੱਦੇ ਤੇ ਮੁਦਾਲਾ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਚੌਥੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ ਨੇ ਪਾਇਆ, ਕਿ ਮੁਕੱਦਮੇ ਅਧਾਨ ਸੰਪੱਤੀ ਮੁਦਾਲਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਪਿਤਾ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਹਿੰਦੂ ਪਰਿਵਾਰਕ ਸੰਪੱਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਮੁਦਾਲਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪੰਜਵੇਂ ਅਤੇ ਛੇਵੇਂ ਮੁੱਦਿਆਂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਮੁਦਈ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਸੀਮਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮੁਦਾਲਾ ਦਾ ਗ਼ਲਤ ਕਬਜ਼ਾ ਸਥਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੁਦਈ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਮੁੱਦਾ ਨੰਬਰ 7 ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਸਿਵਾਏ ਕਿ ਉਹ ਬਾਗ ਦੀ ਪੂਰੀ ਮਾਲਕ ਸੀ। ਮੁਦਾ ਨੰਬਰ 8 ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਮੁਦਾਲਾ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੁਧਾਰ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਉਹਨਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਸੰਪੱਤੀ ਤੋਂ ਲਾਭ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਹ ਗ਼ਲਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਮੁਦਈ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਮੁਕੱਦਮਾ ਨੰਬਰ 9 ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮੇਸਨੇ ਦੇ ਮੁਨਾਫੇ (mesne profits) ਦਾ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਉਹ ਦੋਵਾਂ ਸੰਪੱਤੀਆਂ ਦੀ ਮਾਲਕ ਨਹੀਂ ਪਾਈ ਗਈ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ ਨੇ 33 ਵਿੱਖੇ ਅਤੇ 5 ਬਿਸਵੇ ਜ਼ਮੀਨ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬਾਗ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੁਦਈ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਮੁਦਾਲਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੁਣਾਇਆ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਸਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਪਹਿਲਾ ਸਵਾਲ ਜੋ ਅਪੀਲ ਵਿੱਚ ਉਠਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਅੰਤਮਤਾ ਅਤੇ ਅਯੋਗਤਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਇਤਿਹਾਸ ਜਿਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਆਪਣਾ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ:-

ਇਜਲਾਸ-ਏ-ਖਾਸ ਹੁਕਮ ਨੰਬਰ 12, ਮਿਤੀ 13 ਮਈ, 1941 (ਐਗਜ਼ੀਕਿਊਟਿਵ ਡੀ. ਡਬਲਯੂ. 24/ਈ) ਦੇ ਤਹਿਤ, ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਸਰਦਾਰ ਕੇਸ਼ੋ ਰਾਮ ਪਾਸੀ, ਜੱਜ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ, ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਧੰਨਾ ਸਿੰਘ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਸੈਸ਼ਨ ਦੀ ਇੱਕ ਕਮੇਟੀ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਲਈ ਬਣਾਈ ਕਿ ਮਰਹੂਮ ਕਰਨਲ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਵਸੀਅਤ ਅਧੀਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸਮਝੌਤਾ ਕਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਜਾਇਜ਼। ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਦੋਵਾਂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦੇਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਸੌਂਪਣੀ ਸੀ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੰਪੱਤੀਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਦੋਵਾਂ ਧਿਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵਿਵਾਦ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਕੇ ਵਿਚਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਬਾਗ ਸਰਦਾਰਨੀ ਹਰਬੰਸ ਕੌਰ ਨੂੰ ਤੋਹਫ਼ੇ ਵਜੋਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਸ: ਅਨੂਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਾਗ ਨੂੰ ਜੱਦੀ ਸੰਪੱਤੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਕਰਨਲ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਾਦਾ ਸ: ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਉਥੇ ਹੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਸਰਦਾਰਨੀ ਹਰਬੰਸ ਕੌਰ ਵੱਲੋਂ ਪਿੰਡ ਖੇੜਾ ਵਿੱਚ 310 ਵਿੱਖੇ ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਅਮਰਿੰਦਰ ਹਾਲ ਨੂੰ 10,000 ਰੁਪਏ ਵਿੱਚ ਗਿਰਵੀ ਰੱਖਣ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ 'ਤੇ ਤਿੱਖੀ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ। ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਉਸਨੇ ਸ: ਅਨੂਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਸੰਪੱਤੀਆਂ 'ਤੇ ਭਾਰੀ ਬੋਝ ਪਾਉਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ, ਆਪਣੇ ਜੀਵਨਭਰ ਰਹਿਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਸਰਦਾਰਨੀ ਹਰਬੰਸ ਕੌਰ ਨੂੰ ਗਿਰਵੀਕਾਰ (ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਸ਼ਾਸਕ) ਨੂੰ ਗਿਰਵੀਨਾਮੇ ਦੀ ਰਕਮ ਵਿਆਜ ਸਮੇਤ ਅਦਾ

ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨਭਰ ਰਹਿਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸੰਪਤੀਆਂ ਨੂੰ ਛੁਡਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਸੰਪਤੀਆਂ ਨੂੰ ਛੁਡਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨਭਰ ਰਹਿਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਗੁਆ ਲਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨਭਰ ਰਹਿਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ, ਤਾਂ ਗਿਰਵੀ ਰੱਖਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਦੇ ਤਹਿਤ ਮਾਲਕੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੁਰੰਤ ਸ. ਅਨੂਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਨੇ 9 ਜੂਨ, 1942 ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਿਆ ਅਤੇ ਸੋਧ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਰਦਾਰਨੀ ਹਰਬੰਸ ਕੌਰ ਨੂੰ 11,700 ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅੰਕੜਾ ਮੂਲ ਅਤੇ ਗਿਰਵੀ ਰਕਮ 'ਤੇ ਵਿਆਜ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। 17 ਜੂਨ, 1942 ਨੂੰ, ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਸਰਦਾਰਨੀ ਹਰਬੰਸ ਕੌਰ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਰਕਮ ਮੰਗਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਰਕਮ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਇਹ ਰਕਮ ਸ. ਅਨੂਪ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਅਦਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਖੇੜਾ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਅਮਰਿੰਦਰ ਹਾਲ ਨੂੰ ਗਿਰਵੀ ਰੱਖ ਕੇ ਜੇ ਕਰਜ਼ਾ ਚੜ੍ਹਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਮਿਲ ਗਈ ਸੀ, ਸ. ਅਨੂਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਗਿਰਵੀਨਾਮਾ ਛੁਡਾਉਣ 'ਤੇ ਸੰਪਤੀਆਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਬਣ ਗਿਆ। ਜੇ ਸੰਪਤੀਆਂ ਗਿਰਵੀ ਸਨ ਅਤੇ ਸ. ਅਨੂਪ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਛੁਡਵਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਉਹ ਪਿੰਡ ਖੇੜਾ ਵਿੱਚ ਵਾਹੀਯੋਗ ਜ਼ਮੀਨ ਸਨ। ਅਮਰਿੰਦਰ ਹਾਲ, ਪਟਿਆਲਾ, ਅਤੇ ਸ਼ਿਮਲਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਘਰ 'ਨਰਾਇਣ ਵਿਲਾ' (ਆਖਰੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤੀ ਸੰਪਤੀ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਹੈ) ਪਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਬਾਗ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜੋ ਕਦੇ ਗਿਰਵੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸ. ਅਨੂਪ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦਲੀਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡ ਖੇੜਾ, ਅਮਰਿੰਦਰ ਹਾਲ, ਪਟਿਆਲਾ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਵਿਲਾ, ਸ਼ਿਮਲਾ ਵਿਖੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮਹਾਮਹਿਮ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਅਤੇ ਸਮੀਖਿਆ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੂਸਰੀ ਜਾਂਚ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ 'ਤੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਤਹਿਤ ਬਾਗ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਸੰਪਤੀ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸ. ਅਨੂਪ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਚਾਚਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਝਗੜਾ ਸੁਲਝਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ, 17 ਮਾਰਚ, 1943 ਦੇ ਇਜਲਾਸ-ਏ-ਖਾਸ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਦੂਸਰਾ ਜਾਂਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਸਭ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਲਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਕਈ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵਿਵਾਦ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਰਦਾਰ ਕੇਸ਼ੋ ਰਾਮ ਪਾਸੀ, ਜੱਜ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਅਤੇ ਸਯਦ ਰਜ਼ਾ ਮੁਹੰਮਦ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ, ਪਟਿਆਲਾ ਸਨ। ਦੂਸਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸ. ਅਨੂਪ ਸਿੰਘ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਸ. ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ. ਅਮਰਿੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸੰਯੁਕਤ ਹਿੰਦੂ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਗਠਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਕਮੇਟੀ ਨੇ 31 ਮਈ, 1946 ਦੀ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਸ. ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ. ਅਮਰਿੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਪੁੱਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸ. ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਵਿਧਵਾ ਸਰਦਾਰਨੀ ਕੁਲਵੰਤ ਕੌਰ ਦੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠੇਗੀ। ਸਰਦਾਰਨੀ ਹਰਬੰਸ ਕੌਰ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਚਾਹਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਮਤਰੇਏ ਪੁੱਤਰ ਨਾਲ ਵਿਵਾਦ ਜੋ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਸੀ, ਨੂੰ ਵੀ ਦੁਬਾਰਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਜਾਵੇ, ਪਰ ਦੂਜੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਦੂਸਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪ੍ਰਤੀਯੋਗੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਰੁਤਬਾ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:-

ਸ: ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਰਾ ਸ: ਅਮਰਿੰਦਰਜੀ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰਨੀ ਕੁਲਵੰਤ ਕੌਰ ਦਾ ਇਹ ਦਲੀਲ ਹੈ ਕਿ ਸ: ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਚਾਰ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸਾਂਝਾ ਹਿੰਦੂ ਪਰਿਵਾਰ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਸ: ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਸ. ਸੰਯੁਕਤ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਸ. ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੌਤ ਤੱਕ ਵਿਘਨ ਨਾ ਪਾਇਆ ਗਿਆ..... ਕਿ ਸ. ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਿਨੈਕਾਰ ਕਰਨਲ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਮੁਖੀ ਬਣ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਸੰਪੱਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਦਾ ਕਰਤਾ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਸੰਪੱਤੀ, ਚੱਲ ਅਤੇ ਅਚੱਲ, ਜੋ ਕਿ ਮੌਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਉਸਦੇ (ਕਰਨਲ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ) ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਸੰਯੁਕਤ ਪਰਿਵਾਰਕ ਸੰਪੱਤੀ ਜਾਂ ਸੰਪੱਤੀ ਸੀ ਜੋ ਪਰਿਵਾਰਕ ਕੇਂਦਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸ. ਅਨੂਪ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰਨੀ ਹਰਬੰਸ ਕੌਰ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਸ. ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਨਾ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ-ਜੁਲਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਸੀ, ਉਹ ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਸੀ।"

ਇਹਨਾਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਸ. ਅਨੂਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਹੁਣ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਦਲੀਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਸੰਯੁਕਤ ਪਰਿਵਾਰ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਗ ਸਮੇਤ ਵਿਵਾਦ ਵਾਲੀ ਸੰਪੱਤੀ ਸੰਯੁਕਤ ਹਿੰਦੂ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਸੰਪੱਤੀ ਸੀ। ਬਾਗ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਸ. ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਖਰੀਦਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਪੱਤੀ ਵਜੋਂ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਸਰਦਾਰਨੀ ਹਰਬੰਸ ਕੌਰ ਨੂੰ 1985 ਬਿਕਰਮ ਵਿਚ ਤੋਹਫੇ ਵਜੋਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਖੇੜਾ ਵਿੱਚ 362 ਵਿੱਥੇ 1 ਬਿਸਵਾ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕਰਨਲ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਖਰੀਦੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੁਦ ਖਰੀਦੀ ਸੰਪੱਤੀ ਸੀ। ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ 1,000 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਤਨਖਾਹ ਲੈਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਵਰਗਵਾਸੀ ਮਹਾਤਮ ਤੋਂ ਇਨਾਇਤ-ਏ-ਖੁਸਰਵਾਨਾ (ਸ਼ਾਹੀ ਇਨਾਮ) ਵਜੋਂ 10,000 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਉਸਦੀ ਸਵੈ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੰਪੱਤੀ ਸੀ। ਅਮਰਿੰਦਰ ਹਾਲ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਸਾਂਝੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਸੰਪੱਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ 'ਤੇ ਮਹਾਂਰਾਜੇ ਦੁਆਰਾ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਨਿਮਨਲਿਖਤ ਆਦੇਸ਼ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਐਗਜ਼ੀਕਿਊਟਿਵ ਡੀ.ਡਬਲਯੂ. 21/ਬੀ:-

"ਅਸੀਂ ਇਸ ਕੇਸ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਿਆ ਹੈ: -

1. * * * * *

2. * * * * *

3. * * * * *

4. ਮੇਤੀਬਾਗ ਪੈਲੇਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਬਾਗ, ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮੌਜੂਦ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ, ਅਸੀਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਬਗੀਚਾ ਮਰਹੂਮ ਕਰਨਲ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਸੰਪੱਤੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਰੱਖੀ ਗਈ ਸੰਪੱਤੀ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਇਹ ਦਿਖਾਈ ਦੇਵੇਗਾ। ਕਿ ਉਸਨੇ ਸਾਂਝੀ ਸੰਪੱਤੀ 'ਕਰਤਾ' ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਫਿਰ ਵੀ ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਉਸਨੇ 1985 ਬਿਕਰਮ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਤੋਹਫੇ ਵਜੋਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਤੱਥ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਬਾਗ ਵਿਚ ਕਰਨਲ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀ ਦਾਦੀ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਸਸਕਾਰ, ਕਿ ਇਹ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਦੁਆਰਾ ਤੋਹਫੇ ਵਜੋਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਸ਼ਾਸਕ ਕੋਲ ਗਿਰਵੀ ਰੱਖ ਕੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਜੋ ਸਥਿਤੀ ਬਰਕਰਾਰ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਅਮਰਿੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਵੰਡ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਸਰਦਾਰਨੀ ਹਰਬੰਸ ਕੌਰ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਮੇਟੀ ਦੀ

ਰਿਪੋਰਟ 'ਤੇ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ-ਅੰਦਰ ਬਕਾਇਆ ਰਕਮ ਦੀ ਮੁੜ ਅਦਾਇਗੀ ਕਰਕੇ ਸੰਪੱਤੀ ਨੂੰ ਮੁੜ ਡੀਮ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿਣ 'ਤੇ ਸੰਪੱਤੀ ਨੂੰ ਸ. ਅਨੂਪ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦੇਵਦਾਰੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਮੈਰਗੇਜ ਦੇ ਪੈਸੇ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਲਈ, ਪਰ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੀ। ਸ: ਅਨੂਪ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ ਰਕਮ 'ਤੇ ਵਿਆਜ ਵਸੂਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਉਸਨੂੰ 13 ਜੁਲਾਈ, 1948 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਰਕਮ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਸੰਪੱਤੀ ਗਿਰਵੀ ਦੀ ਸੰਪੱਤੀ ਬਣ ਜਾਵੇਗੀ।

5. ਪਿੰਡ ਖੇੜਾ ਵਿੱਚ ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਅਮਰਿੰਦਰ ਹਾਲ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸਾਈਟ। ਅਸੀਂ ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤੱਥ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕੋਈ ਠੋਸ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਕਰਨਲ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੌਤ ਤੱਕ ਪਰਿਵਾਰ ਸਾਂਝਾ ਰਿਹਾ।

6. * * * * *

7. ਅਮਰਿੰਦਰ ਹਾਲ, ਅਸੀਂ ਇਸ ਸੰਪੱਤੀ ਦੀ ਵੰਡ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ।"

ਪਹਿਲੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ ਦਾ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮੇ ਅਧੀਨ ਸੰਪੱਤੀਆਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੇ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਸਵਾਲ ਉਠਾਉਣਾ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਵਾਲੀਆ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲੱਗ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਜਲਾਸ-ਏ-ਖਾਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਸ਼ਾਸਕ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਹੱਦ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸ਼ਾਹੀ ਅਧਿਕਾਰ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਕਰਨਾ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੈ। ਤਾਜ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਗੁਣਾਂ, ਕਾਰਜਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕੁਝ ਕਾਨੂੰਨੀ ਨਿਯਮ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਇੱਕ ਸ਼ਾਸਕ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਅਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਣਗੇ, ਜਿਸਨੂੰ ਹੁਣ ਤੱਕ ਕੋਈ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਅੰਦਰੂਨੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਰਾਜਾ ਸਰਵ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, "ਉਹ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਰੱਬ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ, ਕਾਨੂੰਨ ਰਾਜਾ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।" (*Rex non debet esse sub homine, sed sub Deo et sub lege, quia lex facit regem*). ਇੰਗਲੈਂਡ ਦਾ ਰਾਜਾ ਉਪ ਦੇਵ (ਰੱਬ ਦੇ ਅਧੀਨ) ਅਤੇ ਉਪ-ਧਾਰਾ (ਕਾਨੂੰਨ ਅਧੀਨ) ਦੋਵੇਂ ਹਨ ਪਰ ਪਟਿਆਲਾ ਵਰਗੇ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪੂਰਨ ਸ਼ਾਸਕ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ (ਉਪ-ਲੇਜ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਰਾਜਾ ਕਿਸੇ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਦੂਜੇ ਦੀ ਸੱਟ ਅਤੇ ਨੁਕਸਾਨ ਲਈ ਕੋਈ ਪੱਖ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ (ਗੈਰ-ਪੋਸਟ ਰੈਕਸ ਗ੍ਰੇਟਿਅਮ ਫੇਸਰੇ ਕਮ ਇੰਜੂਰੀਆ ਅਤੇ ਡੈਮਨੋ ਅਲਿਓਰਮ)। ਪਰ ਇਹ ਨਿਯਮ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ। ਇੰਡੀਅਨ ਪੇਟੈਂਟ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ (*Rex legi subjectus est*)। ਉਸ ਬਾਰੇ, ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਵਧੇਰੇ ਸਹੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਿ ਉਹ ਜੀਵਤ ਕਾਨੂੰਨ (*Rex est lex vivens*) ਸੀ। ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ 'ਰਾਜਾ ਆਪਣੀ ਨਿਯਮਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗਠਿਤ ਸੰਸਦ ਤੋਂ ਸਿਵਾਏ ਕੁਝ ਵੀ ਆਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ' (ਰੈਕਸ ਨੀਲ ਪੇਟੈਸਟ ਜੁਬੇ ਨਿਸੀ ਪ੍ਰਤੀ ਕਰਿਅਮ ਲੀਜੀਟਾਈਮ ਸੰਵਿਧਾਨ) ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨਕ, ਇੱਕ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹ, ਜਾਂ ਪੂਰਨ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਉਲਟ, ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਕਿ ਮੈਗਨਾ ਕਾਰਟਾ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ, ਸਦੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੁਆਰਾ, ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ 'ਤੇ ਲਗਾਈ ਗਈ ਅਜਿਹੀ ਰੋਕ ਨੂੰ, ਪੂਰਵ ਦੇ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਬੰਧਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਭਾਰਤੀ

ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਹੁਣ ਇਕੱਲੇ ਰਾਜੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਕਿੰਗ-ਇਨ-ਕੋਸਲ ਵਿੱਚ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਜਾ ਹੁਣ ਰਾਜ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸਿਰਫ ਰਾਜ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਰਾਜੇ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਕਾਰਜਾਂ ਅਤੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਨਿਯਮ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਦਾ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਸਲ ਦਾਇਰੇ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪਰਿਪੇਖ ਦੀ ਰੇਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕਸਾਰ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੇ ਸੰਪੂਰਨ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਅਮੂਰਤ ਪ੍ਰਸਤਾਵਾਂ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਨਿਯਮ ਮੱਧਯੁਗੀ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਾਹੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਾਰਜਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਲਗਾਮ ਅਤੇ ਰੋਕ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਐਪੀਗ੍ਰਾਮੈਟਿਕ ਤੰਗੀ ਅਤੇ ਤਰਸਯੋਗ ਸਾਧਾਰਨੀਕਰਨ ਤੋਂ ਨਿਆਂਇਕ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਅਤੇ ਇਕ ਦੀ ਸਿਆਣਪ' ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਉਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਾਂਗ ਚੌਕਸ ਰਹਿਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਨਿਯਮ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸਨ, ਅਤੇ ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੀਆਂ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪ੍ਰਬਲ ਰਿਹਾ। ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਨੈਰਮਨ ਜਿੱਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਕਾਰਜਪਾਲਿਕਾ, ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਅਤੇ ਨਿਆਂਇਕ ਕਾਰਜ ਕਿੰਗ-ਇਨ-ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਇੱਕ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਹੁਣ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿੰਗ-ਇਨ-ਕੋਸਲ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਹੈ, ਕਿੰਗ-ਇਨ-ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਰਾਜਾ ਆਪਣੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਆਪਣੇ ਜੱਜ ਦੁਆਰਾ ਨਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਸੰਪੂਰਨ ਤੋਂ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਰਾਜਤੰਤਰ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਜੋ ਕਿ ਕਈ ਸਦੀਆਂ ਤੱਕ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਦੇ ਚਾਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਚਿੰਨ੍ਹ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ, ਮੈਗਨਾ ਕਾਰਟਾ-1215 ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਪਟੀਸ਼ਨ-1628 ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਬਿੱਲ-1689; ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਦਾ ਐਕਟ-1701।

1701 ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸ਼ਾਹੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਕੁਝ ਗੜ੍ਹ ਜਲਦੀ ਹੀ ਢਹਿ-ਢੇਰੀ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਮਨਮਾਨੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ-ਮੁਖੀ ਬਣ ਗਿਆ।

ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ, ਪਟਿਆਲੇ ਦਾ ਸ਼ਾਸਕ ਖਾਨਦਾਨ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ, ਛੇਤੀ ਹੀ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇੱਕ ਜਾਗੀਰ ਰਾਜ ਬਣ ਗਿਆ। ਇਸਨੇ ਸਾਰੇ ਬਾਹਰੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਪਰਮ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀ, ਪਰ ਅੰਦਰੂਨੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੋਣ ਤੱਕ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ।

ਪਰ ਸੀਮਤ ਘਰੇਲੂ ਖੇਤਰ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਰਾਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅੰਗ ਜਾਂ ਤਾਂ ਵਿਧਾਨਕ, ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਜਾਂ ਨਿਆਂਇਕ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਝਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿਰੀ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਗਾਗਾ ਬਨਾਮ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ((1) A.I.R.1953 Pepsu 1 (FB.)) ਵਿੱਚ, ਪੁਰਾਣੇ ਪੈਪਸੂ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਇੱਕ ਫੁੱਲ ਬੈਂਚ ਨੇ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਸਵਾਲ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ। ਉੱਥੇ, ਪਟਿਆਲਾ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਸ਼ਾਸਕ ਵਜੋਂ, ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਇੱਕ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਹੁਕਮ ਪਾਸ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪਰਜਾ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਸੰਪੱਤੀ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਉਸ

ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਪਟਿਆਲਾ ਰਿਆਸਤ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸੰਪੰਨ ਰਾਜ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਸ਼ਾਸਕ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਅੰਦਰੂਨੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਸੀ, ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਅੰਦਰੂਨੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਸੀ "ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਭਾਰ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਨਿਆਂਇਕ, ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਚਲਾਇਆ। ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਉਸਦਾ ਪੂਰਾ ਨਿਯੰਤਰਣ ਸੀ। ਆਪਣੀ ਪਰਜਾ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੰਪੱਤੀ ਉੱਤੇ ਅਤੇ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਪਾਸ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।"

ਇਜਲਾਸ-ਏ-ਖਾਸ ਦੀ ਨਿਆਂਇਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵਜੋਂ ਸਰ ਜੈ ਲਾਲ, ਸ਼ਾਮ ਲਾਲ ਆਦਿ, ਬਨਾਮ ਮਹੰਤ ਨਰਾਇਣ ਮੁਨੀ ਆਦਿ ((2) A.I.R. 1955 S.C. 352.) ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ "ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਮਹਾਰਾਣੀ ਸ਼੍ਰੀ 108 ਮਹਾਰਾਜਾਧੀਰਾਜ ਮਹੇਂਦਰ ਬਹਾਦੁਰ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਆਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੈਧਤਾ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ।

ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਦੋ ਤਾਜ਼ਾ ਫੈਸਲਿਆਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਸੰਕੇ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਅਮੀਰ-ਉਨ-ਨਿਸਾ ਬੇਗਮ ਬਨਾਮ ਮਹਿਬੂਬ ਬੇਗਮ ((2) A.I.R. 1955 S.C. 352.) ਵਿੱਚ, ਤੱਥ ਇਹ ਸਨ ਕਿ 19 ਫਰਵਰੀ, 1939 ਦੇ ਇੱਕ ਫਰਮਾਨ ਦੁਆਰਾ (ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਦੇ ਨਿਜ਼ਾਮ ਨੇ ਇੱਕ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇਣ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਮਰੇ ਹੋਏ ਨਵਾਬ ਦਾ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਦਾਰੁਲ ਕਵਾਜ਼ਾ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਫਾਈਲ ਤੋਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

26 ਜੂਨ 1947 ਦੇ ਦੂਜੇ ਫਰਮਾਨ ਰਾਹੀਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਯੋਗ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸਵਾਲ ਇਹ ਸੀ, ਕੀ ਫਰਮਾਨ ਕੋਲ ਇੱਕ ਫਰਮਾਨ ਦੀ ਤਾਕਤ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਦੇ ਯੋਗ ਸੀ. ਬੀ.ਕੇ. ਮੁਖਰਜੀ, ਸੀ.ਜੇ., ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹੋਏ:-

"ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਵਿਵਾਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਰਾਜ ਦੇ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਨਾਲ ਏਕੀਕਰਨ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਦੇ ਨਿਜ਼ਾਮ ਨੇ ਬੇਕਾਬੂ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਿਆ ਸੀ। ਕਾਰਜਪਾਲਿਕਾ ਦਾ ਮੁਖੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਉਸਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸੀਮਾਵਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ। 'ਫਰਮਾਨ' ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨ ਵਾਂਗ ਹੀ ਪਾਬੰਦ ਸਨ; - ਨਹੀਂ।, ਉਹ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨੂੰ ਓਵਰਰਾਈਡ ਕਰਨਗੇ ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਟਕਰਾਅ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇੱਕ ਖਾਸ 'ਫਰਮਾਨ' ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਕੱਲੇ ਸਬੰਧਤ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਜਾਂ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਕਰੇਗਾ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਰੱਦ ਜਾਂ ਸੋਧਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਫਰਮਾਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੋਵੇ।"

ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਆਫ ਐਂਡੇਮੈਂਟਸ, ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਸਰਕਾਰ, ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਬਨਾਮ ਅਕਰਮ ਅਲੀ, ((1) A.I.R. 1956 S.C. 60.), ਅਤੇ ਬੇਸ ਜੇ. ਪੰਨਾ 62 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ-

"ਹੁਣ ਨਿਜ਼ਾਮ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਾਰੇ ਘਰੇਲੂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾਵਾਨ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਸ਼ਬਦ ਕਾਨੂੰਨ ਸੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਐਕਟ ਜਾਂ ਨਿਆਂਇਕ ਨਿਰਣਾ

ਕਿਉਂਕਿ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਨਿਜ਼ਾਮ ਵਿਚਕਾਰ ਕੋਈ ਸਪੱਸ਼ਟ ਵੰਡ ਲਾਈਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇੱਕ ਪੂਰਨ ਸ਼ਾਸਕ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਾਰਜ ਜਿਸਦੀ ਇੱਛਾ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ।

ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਫ਼ਿਰਮਾਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਜੋ ਵੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ- ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫ਼ਰਮਾਨ ਦਾ ਸੰਯੁਕਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ: ਅਮੀਰੁੰਨੀਸਾ ਬੇਗਮ ਬਨਾਮ ਮਹਿਬੂਬ ਬੇਗਮ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਦੇਖਿਆ। ((1) A.I.R. 1955 S.C. 352.)।

ਉਪਰੋਕਤ ਚਰਚਾ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ, ਮੇਰਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਇਜਲਾਸ-ਏ-ਖਾਸ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਵੈਧਤਾ 'ਤੇ ਸਵਾਲ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੀ। ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇੱਕ ਫ਼ਰਮਾਨ ਦੀ ਤਾਕਤ ਵੀ ਸੀ।

ਸ੍ਰੀ ਸਿੱਬਲ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਮੁਦਈ ਦੁਆਰਾ ਜਿਸ ਸ਼ਾਸਕ ਦੇ ਹੁਕਮ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਐਗਜ਼ੀਕਿਊਟਿਵ ਡੀ.ਡਬਲਯੂ. 21/ਬੀ, ਜੋ ਕਿ 11 ਜੁਲਾਈ, 1948 ਦਾ ਇੱਕ ਅਰਧ-ਸਰਕਾਰੀ ਪੱਤਰ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਜਾਂਚ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ 'ਤੇ ਹੁਕਮਾਂ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਸਕੱਤਰ ਤੋਂ ਸੀ, ਦਾ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ। ਸ. ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਮੁਦਾਲਾ ਦੇ ਗਵਾਹ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਇਜਲਾਸ-ਏ-ਖਾਸ ਤੋਂ ਤਲਬ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਾਰੇ ਕਾਗਜ਼ਾਤ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ। ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ 31 ਮਈ, 1946 ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ਸੀ, ਜਿਸ 'ਤੇ 10 ਜੁਲਾਈ, 1948 ਨੂੰ ਆਦੇਸ਼ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਜੋ ਕਿ ਨਿੱਜੀ ਸਕੱਤਰ ਦੁਆਰਾ ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਡੀ.ਓ. ਪੱਤਰ ਨੰ: 1221, ਮਿਤੀ 11 ਜੁਲਾਈ, 1948। ਮੁਦਾਲਾ ਦਾ ਗਵਾਹ ਅਸਲ ਫਾਈਲ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਤਲਬ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਮੁਦਾਲਾ ਸ. ਅਨੂਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦੀ ਮੰਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਕਾਪੀ ਫਾਈਲ 'ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰ ਲਿਆ। ਅਤੇ ਡੀ.ਡਬਲਯੂ. ਦੀ ਸਹੂ 'ਤੇ ਬਿਆਨ ਦੇ ਨਾਲ. 21 ਸ: ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ। ਇਹਨਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਅਸਲ ਆਦੇਸ਼ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ, ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦੀ ਅਯੋਗਤਾ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਬਲ ਦੇ ਹੈ। ਸਬੂਤ ਦੀ ਸਵੀਕਾਰਤਾ 'ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਦਾ ਉਚਿਤ ਸਮਾਂ ਉਦੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਡੀ.ਡਬਲਯੂ. 21 ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅਸਲ ਰਿਕਾਰਡ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਧਿਰ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਝੂਠ ਬੋਲਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕੇਸ ਅਪੀਲ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਜੇਕਰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਖ਼ਤ ਰਸਮੀ ਸਬੂਤ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਇਹ ਆਗਾਮੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਧਿਰ ਨੇ ਸਬੂਤ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਇਤਰਾਜ਼, ਅਸਲ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਬੂਤ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਅਪੀਲੀ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਲਏ ਜਾਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਸਬੂਤ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾ ਮੰਨਣਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇਹ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦੀ ਸਾਰਥਕਤਾ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਉਠਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਇਸਦੀ ਸਵੀਕਾਰਤਾ 'ਤੇ, ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਇਤਰਾਜ਼ ਉਦੋਂ ਉਠਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ: ਗੋਪਾਲ ਦਾਸ ਬਨਾਮ ਸ੍ਰੀ ਠਾਕੁਰਜੀ (1) ਦੇਖਿਆ। . ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੀ ਬੇਗਮ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਲਈ ਰਾਜ ਸਕੱਤਰ ((2) I.L.R. 34 Cal. 1059.), (ਪੀ. ਸੀ.); ਅਤੇ ਜਹਾਂਗੀਰ ਬਨਾਮ ਸ਼ਿਓਰਾਜ ਸਿੰਘ ((8) A.I.R. 1915 All.334)। ਇਸ ਲਈ, ਮੈਂ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਐਗਜ਼ੀਕਿਊਟਿਵ ਡੀ.ਡਬਲਯੂ. 21/ਬੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਬੁਕਮ ਪਾਸ ਕੀਤਾ।

ਇਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਮੈਂ ਸ. ਅਨੂਪ ਸਿੰਘ ਲਈ ਸ਼੍ਰੀ ਦਲੀਪ ਚੰਦ ਗੁਪਤਾ ਦੇ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਦਲੀਲ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਜਲਾਸ-ਏ-ਖਾਸ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਅਧੀਨ ਬਾਗ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਮੁਵੱਕਿਲ ਦੀ ਸੰਪੱਤੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਐਗਜ਼ੀਬਿਟ ਡੀ.ਡਬਲਯੂ. ਵਿੱਚ ਮੋਤੀਬਾਗ ਪੈਲੇਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਬਗੀਚੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਇੱਕ ਮਾਰਗ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। 21/B, ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੁਬਾਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਇਹ ਹਵਾਲਾ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਸੁਝਾਅ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਸ਼ਾਸਕ ਇਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਸੀ ਕਿ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਬਾਗ ਵੀ ਉਸ ਕੋਲ ਗਿਰਵੀ ਰੱਖੀ ਸੰਪੱਤੀ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਬਗੀਚੇ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਪੈਰੋਬੈਟੀਕਲ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਬਾਗ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਸਰਦਾਰ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਅਮਰਿੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ

ਕਰਨਲ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਸਰਦਾਰਨੀ ਹਰਬੰਸ ਕੌਰ ਨੂੰ ਤੋਹਫੇ ਵਜੋਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਗਿਰਵੀ ਰੱਖੀ ਸੰਪੱਤੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। 7 ਜਨਵਰੀ, 1933 ਦੀ ਮੌਰਗੇਜ ਡੀਡ ਵਿੱਚ ਬਾਗ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਗਿਰਵੀ ਰੱਖੀ ਗਈ ਸੰਪੱਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ। ਦੁਬਾਰਾ ਫਿਰ, ਐਗਜ਼ੀਬਿਟ P.C./1, ਮਿਤੀ 28 ਫੱਗਣ, 1999 Bk., ਜੋ ਕਿ ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਸਕੱਤਰ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਗਿਰਵੀ ਰੱਖੀਆਂ ਸੰਪੱਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸੂਚੀਬੱਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਬਾਗ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਡੀ.ਡਬਲਯੂ. 21/ਏ, ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸੰਪੱਤੀਆਂ ਨੂੰ ਗਿਰਵੀ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਪਿੰਡ ਖੇੜਾ, ਅਮਰਿੰਦਰ ਹਾਲ, ਪਟਿਆਲਾ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਵਿਲਾ, ਸ਼ਿਮਲਾ ਵਿਖੇ ਵਾਹੀਯੋਗ ਜ਼ਮੀਨ ਸਨ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਸ਼੍ਰੀ ਦਲੀਪ ਚੰਦ ਗੁਪਤਾ ਦੀ ਦਲੀਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਗਲਤੀ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਜਾਂ ਇਤਫਾਕਿਕ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਬਾਗ ਨੂੰ ਗਿਰਵੀ ਰੱਖੀਆਂ ਸੰਪੱਤੀਆਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਵੀ ਇਸਨੂੰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਗਿਰਵੀ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਸ. ਅਨੂਪ ਸਿੰਘ, ਜਿਸ ਨੇ ਗਿਰਵੀਨਾਮੇ ਨੂੰ ਛੁਡਵਾਇਆ ਸੀ, ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ, ਕਿ ਸ਼ਾਸਕ ਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗਲਤ ਆਦੇਸ਼ ਪਵਿੱਤਰ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਅਟੱਲ ਸੀ।

ਇਹ ਦਲੀਲ ਗਲਤ ਹੈ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ, ਸ਼ਾਸਕ ਦੇ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਅਤੇ ਸੁਚੇਤ ਹੁਕਮਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਸਾਬਤ ਹੋਈ ਨਿਗਰਾਨੀ, ਜਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਗਲਤੀ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਇਹ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਇਹ ਕਦੇ ਵੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕਿ ਬਾਗ ਵੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਰੀਡੀਮ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸੰਪੱਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ, ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਹਾਕਮ ਦੇ ਅਸਲ ਇਰਾਦੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੋਵੇਗਾ। ਰਾਜਾ ਨੂੰ ਸਰਬ-ਸ਼ਕਤੀਮਾਨਤਾ ਦਾ ਗੁਣ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਵਿੱਚ ਸਰਵ-ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਸਭ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਅਚੱਲ ਨਹੀਂ। ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਰਾਜੇ ਦਾ ਮਨ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਕੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ (Eadem mens praesumitur regis quae est juris, et quae esse debet praeserim in dubiis)।

ਬਰੂਮਜ਼ ਲੀਗਲ ਮੈਕਸਿਮਜ਼, ਦਸਵੇਂ ਐਡੀਸ਼ਨ, ਪੰਨਾ 23 'ਤੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ-

"ਇਹ ਹੋਰ ਵੀ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ, ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਰਾਜੇ ਦੀ ਗ੍ਰਾਂਟ ਨੂੰ ਗ੍ਰੇਟਾਈ ਸਪੈਸ਼ਲ, certa scientia et mere motu (ਸਾਡੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਿਰਪਾ, ਕੁਝ ਗਿਆਨ, ਅਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਗਤੀ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਗ੍ਰਾਂਟ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਜੇਕਰ ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) , ਕਿ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਇਸਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਇਰਾਦੇ ਵਿੱਚ ਧੋਖਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ; ਅਤੇ ਇਹ ਸਿਵਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਇੱਕ ਪਾਠ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਧਾਰਾ

ਗੈਰ-ਵਾਲਿਟ ਉਸਦੇ in quibus praesumitur principem esse ignorantem (ਕੋਈ ਲਾਭਦਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ) ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਅਣਜਾਣ ਸੀ; ਇਸ ਲਈ, ਜੇ ਰਾਜਾ ਅਜਿਹੀ ਸੰਪੱਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਹ ਪ੍ਰਦਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਜਿੰਨਾ ਧੋਖਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸਦੀ ਗ੍ਰਾਂਟ ਰੱਦ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।"

ਜੇ ਉੱਪਰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਐਗਜ਼ੀਬਿਟ D. W. 21/B ਵਿੱਚ ਬਾਗ ਦੇ ਕਾਰਨਾਤਮਕ ਸੰਦਰਭ ਤੋਂ, ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਇਸਨੂੰ ਗਿਰਵੀ ਰੱਖੀ ਗਈ ਸੰਪੱਤੀ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਰਦਾਰਨੀ ਹਰਬੰਸ ਕੌਰ ਨੂੰ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਤੋਹਫ਼ੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮ੍ਰਿਤਕ ਪਤੀ। ਇਹ ਮੰਨਦਿਆਂ ਕਿ ਇਹ ਬਾਗ ਸਰਦਾਰਨੀ ਹਰਬੰਸ ਕੌਰ ਦਾ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਪੂਰਨ ਸੰਪੱਤੀ ਵਜੋਂ, ਵਿਦਵਾਨ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਸ਼ਾਸਕ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ।

ਅਗਲਾ ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਬਾਗ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਸਵਰਗਵਾਸੀ ਸ. ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਵੈ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੰਪੱਤੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਤੋਹਫ਼ੇ ਵਜੋਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਦਲੀਪ ਚੰਦ ਗੁਪਤਾ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਬਾਗ ਸਮੇਤ ਸੰਪੱਤੀ ਨੂੰ ਸ. ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਯੁਕਤ ਹਿੰਦੂ ਪਰਿਵਾਰਕ ਸੰਪੱਤੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਅਟੱਟ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ ਨੂੰ ਮੁੱਦਾ ਨੰਬਰ 4 ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਉਸਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਹ ਮੰਨਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਵਿਵਾਦ ਵਾਲੀ ਸੰਪੱਤੀ ਉਸਦੇ ਮੁਵੱਕਲ ਸ. ਅਨੂਪ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਪਿਤਾ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਹਿੰਦੂ ਪਰਿਵਾਰਕ ਸੰਪੱਤੀ ਸੀ। ਸ. ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸ: ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇੱਕ ਜੱਦੀ ਘਰ, ਜਲੰਦੂਰ ਵਿਖੇ ਇੱਕ ਕੋਠੀ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਮਹਿਦਪੁਰ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ 400 ਵਿੱਘੇ ਜ਼ਮੀਨ ਸੀ। ਦੋਵਾਂ ਧਿਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਵਾਹੀਯੋਗ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਆਮਦਨ 400 ਤੋਂ 500 ਰੁਪਏ ਸਾਲਾਨਾ ਮੰਨੀ ਗਈ। ਇਕ ਘਰ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਮਿਲਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ 8 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਸੀ। ਸ. ਅਨੂਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਾਦਾ ਸ: ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਛੱਡੀ ਸਾਰੀ ਸੰਪੱਤੀ ਦਾ ਸਾਲਾਨਾ ਝਾੜ ਲਗਭਗ 2,000 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਦਾ ਉਸ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਸਮਰਥਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜਾਣੇ-ਪਛਾਣੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ ਨੇ ਇਹ ਮੰਨਣਾ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਜੱਦੀ ਸੰਪੱਤੀ ਤੋਂ ਕੁੱਲ ਸਾਲਾਨਾ ਆਮਦਨ ਲਗਭਗ 1,000 ਰੁਪਏ ਸੀ। ਸ: ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਕਾਫ਼ੀ ਵੱਡਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਜੇ ਵੀ ਬਚਿਆ ਸੀ, 1,000 ਰੁਪਏ ਸਾਲਾਨਾ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਿੱਚੋਂ ਘਰ ਦੇ ਖਰਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਬਾਗ ਸਮੇਤ ਸੰਪੱਤੀ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਨਿਊਕਲੀਅਸ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸ: ਅਨੂਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਛਲੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਐਗਜ਼ੀਬਿਟ ਡੀ.ਡਬਲਿਊ. 24/ਪੀ. 1, ਨੇ ਕਿਹਾ- "ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਸੰਪੱਤੀ ਦੀ ਆਮਦਨ ਦਾ ਵੱਖਰਾ ਖਾਤਾ ਰੱਖਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਸੰਯੁਕਤ ਅਤੇ ਜੱਦੀ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸੰਪੱਤੀ ਤੋਂ ਆਮਦਨ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਖਾਤੇ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰੱਖੇ ਗਏ ਸਨ।" ਉਪਰੋਕਤ ਕਥਨ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਵਿਵਾਦ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ। ਉਸ ਦੇ ਵਕੀਲ ਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲਾ ਬਿਆਨ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੇ ਮੁਵੱਕਲ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਚਾਚੇ ਵਿਚ ਝਗੜਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਗਲਤ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ, ਉਸਦੇ ਚਾਚੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਸੰਪੱਤੀ ਸਾਂਝੀ ਸੀ, ਦੇ ਨਾਲ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ, ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੇ ਉਸਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਸੀ। ਇਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ, ਉਸਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਇਹ ਦਲੀਲ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਹੈ ਕਿ ਸੰਪੱਤੀ ਸਾਂਝੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਉਸਨੇ ਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਵੱਖਰਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਿਰੋਧੀ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਦਲੀਲ ਨਾ ਤਾਂ ਸ. ਅਨੂਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਿਹਰਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਬਿਆਨ ਸਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲਾ। ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਜੱਜ ਨੂੰ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਣ ਵਿੱਚ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪ੍ਰਤੀਵਾਦੀ ਦੁਆਰਾ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ. ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੰਪੱਤੀ ਖਰੀਦਣ ਦੇ ਯੋਗ

ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਨਿਊਕਲੀਅਸ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸ: ਅਨੂਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਉਸਦਾ ਪਿਤਾ ਆਪਣੇ ਦਾਦਾ ਜੀ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਇਹ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਕਿ ਸ: ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ, ਉਸਦੀ ਆਪਣੀ ਆਮਦਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸਨ, ਜੋ ਕਿ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੀ, ਉਹ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ-ਜਨਰਲ, ਪੀ.ਡਬਲਯੂ. 5 ਪੰ. ਲਛਮਣ ਦਾਸ, ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਸ: ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮੁਖਤਾਰ-ਏ-ਆਮ ਸਨ, ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸ: ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅਤੇ ਹੁਣ ਸਰਦਾਰਨੀ ਹਰਬੰਸ ਕੌਰ ਦੇ ਸਨ, ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ 1911 ਵਿੱਚ ਮਹਾਰਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ 'ਤੇ ਉਸਨੇ 10,000 ਰੁਪਏ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਵਜੋਂ ਸ: ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ। ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ, ਐਗਜ਼ੀਬਿਟ ਡੀ.ਡਬਲਯੂ. 24/ਪੀ-1, ਸ: ਅਨੂਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ, "ਪਟਿਆਲੇ ਵਿੱਚ ਸਾਡਾ ਕੋਈ ਸਾਂਝਾ ਪਰਿਵਾਰਕ ਬਗੀਚਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਟਿਆਲੇ ਦਾ ਬਗੀਚਾ ਜੋ ਮੇਤੀਬਾਗ ਪੈਲੇਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸਥਿਤ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਖਰੀਦਿਆ ਸੀ।" ਸ: ਅਨੂਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨਾਂ ਅਤੇ ਸੰਯੁਕਤ ਹਿੰਦੂ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਸੰਪੱਤੀ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਆਮਦਨ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਸਿਰਫ ਇਹ ਹੀ ਵਾਜਬ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬਾਗ ਸ: ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਮਾਈ ਨਾਲ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਏ ਫੰਡਾਂ ਨਾਲ ਖਰੀਦਿਆ ਸੀ। . ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸੰਪੱਤੀ ਨੂੰ ਸੰਯੁਕਤ ਹਿੰਦੂ ਪਰਿਵਾਰਕ ਸੰਪੱਤੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਲਾਰਡ ਬਕਮਾਸਟਰ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ- ਕੇ.ਐਲ.ਐਸ.ਵੀ.ਈ. ਅੰਨਾਮਲਾਈ ਚੇਟੀ ਬਨਾਮ ਕੇ.ਐਲ.ਐਸ.ਵੀ.ਈ. ਸੁਬਰਾਮਨੀਅਮ ਚੇਟੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ((1) A .I.R . 1929 P.C. 1.), -

"ਇੱਕ ਸੰਯੁਕਤ ਅਣਵੰਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ ਆਪਣੇ ਫਾਇਦੇ ਲਈ ਸੰਪੱਤੀ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਵਪਾਰ ਸੰਯੁਕਤ ਪਰਿਵਾਰਕ ਸੰਪੱਤੀ ਤੋਂ ਵਧਿਆ ਹੈ, ਜਾਂ ਕਮਾਈ ਨੂੰ ਸੰਯੁਕਤ ਪਰਿਵਾਰਕ ਸੰਪੱਤੀ ਨਾਲ ਮਿਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਆਜ਼ਾਦ ਅਤੇ ਵੱਖਰੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।"

ਭੂਰੂ ਮੱਲ ਬਨਾਮ ਜਗਨਨਾਥ ((2) A .I.R . 1942 P.C 13) ਵਿੱਚ ਸਰ ਜਾਰਜ ਰੈਂਕਿਨ ਨੇ ਉਪਰੋਕਤ ਹਵਾਲੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇ ਨਾਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਬੇਲੀ ਰਾਮ ਬਨਾਮ ਸਰਦਾਰੀ ਲਾਲ ((3) A .I.R .1930 Lah. 613(2).) ਦਾ ਕੇਸ, ਜਿਸਦਾ ਹਵਾਲਾ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਵੱਖਰਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਤੱਥ ਵਜੋਂ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸੰਪੱਤੀ ਨੂੰ ਪਾਤਰ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਦੇਣ ਲਈ ਜੱਦੀ ਸੰਪੱਤੀ ਦਾ ਕਾਫ਼ੀ ਕੇਂਦਰ ਸੀ। ਜੱਦੀ ਸੰਪੱਤੀ ਦੇ.

ਸ: ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਵਿੱਚ, ਸੰਯੁਕਤ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਸੰਪੱਤੀ ਦੀ ਆਮਦਨ ਦੀ ਨਾਕਾਫ਼ੀ, ਸ: ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਤਨਖ਼ਾਹ ਅਤੇ ਹੋਰ ਨਿੱਜੀ ਭੱਤਿਆਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਕਾਫ਼ੀ ਕਮਾਈ, ਸ: ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਬਿਆਨਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਸ: ਅਨੂਪ ਸਿੰਘ, ਅਤੇ ਸ: ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਬਾਗ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸ: ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਵੈ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੰਪੱਤੀ ਸੀ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੇਗਾਨਗੀ ਦਾ ਨਿਰਵਿਘਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। . ਇਹ ਸੰਪੱਤੀ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਤੋਹਫ਼ੇ ਵਜੋਂ ਦੇ ਕੇ, ਉਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਪੂਰਨ ਮਾਲਕ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਕੇਸ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਸਬੂਤਾਂ ਤੋਂ ਸਿੱਖਿਅਤ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ ਮੁੱਦੇ ਨੰਬਰ 4 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੱਖਰੇ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਮੁਦਾਲਾ-ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਹੀ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਅੱਗੇ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਠੋਸ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੁਦਾਲਾ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਅੰਦਾਜ਼ਨ ਮੁੱਲ ਦੇ ਵੀ। ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਫੈਲੇ ਉਸਦੇ ਗਲਤ ਕਬਜ਼ੇ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਉਸਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਲਾਭ, ਉਸਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਖਰਚਿਆਂ ਲਈ ਭਰਪੂਰ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਸਦੇ ਦੁਆਰਾ ਅਣਅਧਿਕਾਰਤ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸਨ।

ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਮੈਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ, ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਕਿ ਮੋਤੀਬਾਗ ਪੈਲੇਸ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਨੇੜੇ ਬਾਗ ਦੇ 33 ਵਿੱਖੇ 5 ਬਿਸਵੇ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਲਈ ਇੱਕ ਫ਼ਰਮਾਨ ਮੁਦਈ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਅਪੀਲ ਅਤੇ ਕਰਾਸ ਇਤਰਾਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਤਾਕਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ, ਜੋ ਦੋਵੇਂ ਖਾਰਜ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਖਰਚੇ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਛੱਡ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ।

ਭੰਡਾਰੀ, ਸੀ.ਜੇ.-ਮੈਂ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ।

ਬੀ.ਆਰ.ਟੀ.

ਡਿਸਕਲੇਮਰ:- ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਿਰਣਾ ਕੇਵਲ ਮਕੁੱਦਮੇਬਾਜ਼ਾਂ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸਾਰੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਕ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ, ਨਿਆਂ ਨਿਰਣੇ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੰਸਕਰਣ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਮਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਸੰਦੀਪ ਕੁਮਾਰ